

**ODREDNICE PROFITABILNOSTI HOTELSKIH
PODUZEĆA – USPOREDNA ANALIZA
PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE I
REPUBLIKE HRVATSKE^{1,2}**

Prof. dr. sc. Mira Dimitrić
Sveučilište u Rijeci
Ekonomski fakultet Rijeka
mira.dimitric@efri.hr

Doc. dr. sc. Ivana Tomas Žiković
Sveučilište u Rijeci
Ekonomski fakultet Rijeka
ivana.tomas.zikovic@efri.hr

Vinko Matejčić, mag. oec.
Jadran d.d. Crikvenica
vinkom2011@gmail.com

Sažetak

Posljednjih godina rastu ulaganja u hotelsku industriju, kao i prihodi koje ostvaruju hotelska poduzeća. No, pitanje uspješnosti njihovog poslovanja zahtijeva različite aspekte sagledavanja. Prisutni trendovi

¹ Ovaj rad je nastao uz potporu Hrvatske zaklade za znanost, u okviru projekta Business and Personal Insolvency – the Ways to Overcome Excessive Indebtedness/Poslovna i osobna insolventnost – putevi izlaska iz prezaduženosti (broj projekta: IP-2013-11-6558) i uz potporu Sveučilišta u Rijeci, u okviru projekta *Koncepti i metode troškovnog i upravljačkog računovodstva u javnom sektoru Republike Hrvatske* (broj projekta: 13.02.1.2.09.).

² Ovaj rad je nastao kao znanstvena nadogradnja diplomskog rada koji je Vinko Matejčić, mag. oec. obranio pod mentorstvom prof. dr. sc. Mire Dimitrić.

globalizacije i okrupnjavanja hotelskih poduzeća potpomognuti standardizacijom internog izvještavanja otvaraju potrebu kontinuiranog praćenja i ocjenjivanja odrednica uspješnosti. U ovom je radu fokus na profitabilnosti i u širem smislu uspješnosti poslovanja hotelskih poduzeća u kontekstu općih odrednica poslovanja hotelskih poduzeća i pripadajuće djelatnosti. Rezultati regresijskog modela na odabranom uzorku pokazali su određena odstupanja u odrednicama profitabilnosti od nekih drugih recentnih istraživanja, kao i odstupanja na promatranim razinama – Hrvatske i Primorsko-goranske županije. Ovo je korisna indicija u svjetlu nepovoljnog trenda u profitabilnosti hotelskih poduzeća PGŽ-a u odnosu na nacionalnu razinu.

Ključne riječi: *hotelska poduzeća, profitabilnost, odrednice profitabilnosti*

JEL klasifikacija: C30, L10, L25, L83, M21, M41

1. Uvod

Turizam u cjelini i hotelska industrija kao njegov važan segment spadaju u vrlo kompleksna područja gospodarske aktivnosti, koja se mogu istraživati s vrlo različitih stajališta.

U ovom radu fokus je na profitabilnosti hotelskih poduzeća, posebno u Primorsko-goranskoj županiji u usporedbi s nacionalnom razinom. Profitabilnost je istražena na način da su definirane vanjske i unutrašnje odrednice profitabilnosti, uključujući prezentiranje USALI sustava izvještavanja kao preduvjeta vođenja odgovarajuće poslovne politike hotelskih poduzeća te je oblikovan regresijski model temeljen na unutrašnjim odrednicama profitabilnosti označenim obilježjima poduzeća dostupnim prema podacima u financijskim izvještajima hotelskih poduzeća.

2. Opće odrednice hotelske industrije u RH i PGŽ

Hotelska poduzeća važan su segment turističke ponude u Republici Hrvatskoj, a prema posljednjim podacima Hrvatske gospodarske

komore turizam je u 2016. godini sudjelovao s 18% u ostvarenom BDP-u.³

Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti hotelski poslovni subjekti spadaju u djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane⁴, kao jedan od četiri razreda skupine: Smještaj. Djelatnost pružanja smještaja i pripreme i usluživanja hrane obavlja 18,2 tisuća aktivnih poslovnih subjekata, od čega je 41% obrta, odnosno poslovnih subjekata registriranih kao fizičke osobe. Djelatnost čini 8% od ukupnog broja aktivnih poslovnih subjekata, a zastupljenost obrta i fizičkih osoba u djelatnosti je očekivano viša nego na razini ukupnog gospodarstva, gdje čini 34%.⁵ Struktura pravnih subjekata u djelatnosti sukladna je općoj strukturi u gospodarstvu, pri čemu 99% otpada na trgovačka društva među kojima su društva i jednostavna društva s ograničenom odgovornošću zastupljena s također 99%. Djelatnost zapošljava 6,3% ukupnog broja zaposlenih u pravnim i fizičkim osobama, pri čemu očekivano više, 16,6% od ukupnog broja zaposlenih u obrtu. Prema zadnjim dostupnim podacima djelatnost sudjeluje s 4,7% u društvenom bruto proizvodu, te s 6,8% u vrijednosti bruto investicija po namjeni (za 2015. godinu).⁶ S operativnom bruto profitnom stopom od 19,7% djelatnost je profitabilnija od prosječnog gospodarstva (12,3%).⁷

Hoteli spadaju u najvažnije turističke kapacitete, s obzirom da se u njima ostvaruje oko 2/3 ukupno ostvarenih noćenja, a u hotelima odsjeda oko 3/4 turista. U skupini: Hoteli i sličan smještaj ponuđeno je i najviše raspoloživih soba i apartmana, oko 36 tisuća, što je skoro 50% od ukupnog broja iz svih turističkih kapaciteta⁸. Može se procijeniti da

³ Turizam u 2016. godini, Hrvatska gospodarska komora, dostupno na: <https://www.hgk.hr/s-turizam/turizam-u-2016>

⁴ NKD 2007, djelatnost I, 55.1 Hoteli i sličan smještaj, NN 58/2007.

⁵ Prema podacima Priopćenja DZS od 8.05.2017., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/11-01-01_01_2017.htm

⁶ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Statistički ljetopis 2017., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf

⁷ Podaci za 2014. godinu, prema: DZS: Statistički ljetopis 2017. Operativna bruto profitna stopa je udjel bruto dobiti iz poslovne djelatnosti uvećane za amortizaciju u ostvarenom prometu.

⁸ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Statistički ljetopis 2017., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf

samo hotelska poduzeća s ostvarenim prihodom u 2016. godini sudjeluju s 16,8% u BDP-u ostvarenom od turizma.⁹

Primorsko-goranska županija je u Republici Hrvatskoj četvrta po turističkom prometu, nakon Grada Zagreba, Istarske i Splitsko-dalmatinske županije, s udjelom od 16% u ukupnom broju turista, odnosno 17% u ostvarenom broju noćenja, ali je u odnosu na navedene teritorijalne jedinice u 2017. godini u odnosu na 2016. godinu ostvarila relativno najniži rast turističkog prometa (7,2%).¹⁰

Zastupljenost djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba u PGŽ viša je od zastupljenosti na razni Hrvatske, te iznosi 9%, prema 7,5% na razini Hrvatske.¹¹ Sa stajališta broja zaposlenih u djelatnosti PGŽ također nadmašuje prosječnu zastupljenost na razini Hrvatske te iznosi 12,6% u odnosu na 7,4% na nacionalnoj razini.¹²

Prema podacima o broju aktivnih hotelskih poduzeća PGŽ sudjeluje s 11,5%, pri čemu je usporedna struktura s obzirom na veličinu prezentirana u Tablici 1.¹³ Prema prezentiranim podacima u Tablici 1 vidi se da je struktura hotelskih poduzeća po veličini podjednaka u PGŽ kao i na razini RH. U vrlo velika poduzeća PGŽ-a spadaju: Liburnija Riviera Hoteli d.d. Opatija, Imperial d.d. Rab i Hoteli Haludovo Malinska d.d., dok u tu grupaciju na razini Hrvatske spada još 28 hotelskih poduzeća.

⁹ Procijenjeno prema podacima o prihodu hotelskih poduzeća Amadeus Bureau van Dijk baze podataka

¹⁰ Izračunano prema podacima Ministarstva turizma za siječanj-studen 2017.g.

Dostupno na: http://www.mint.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//180111_stat_11.pdf

¹¹ Izračunano prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Statistički ljetopis 2017. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf

¹² Prema podacima Priopćenja DZS od 23.05.2017., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/09-02-04_01_2016.htm

¹³ Kriteriji svrstavanja po veličini (pri čemu treba zadovoljiti barem jedan od kriterija) prema Amadeus Bureau van Dijk bazi podataka su:

	Vrlo veliki	Veliki	Srednji
Operativni prihod	>= 100 mil. EUR	>= 10 mil. EUR	>= 1 mil. EUR
Ukupna imovina	>= 200 mil. EUR	>= 20 mil. EUR	>= 2 mil. EUR
Broj zaposlenih	>= 1.000	>= 150	>= 15

Tablica 1. Struktura hotelskih poduzeća s obzirom na veličinu u PGŽ i RH (2016. g.)

Veličina poduzeća	PGŽ (%)	Hrvatska (%)
Mala	63	63
Srednja	27	29
Velika	7	5
Vrlo velika	3	3

Izvor: izračun autora prema podacima u Amadeus Bureau van Dijk bazi podataka

Prema prezentiranoj strukturi zamjećuje se da je udjel malih i srednjih poduzeća u hotelskoj industriji niži nego na razini ukupnog gospodarstva, gdje čini preko 99% dulji niz godina. Navedeno ukazuje na proces okrupnjavanja kao važno obilježje hotelske industrije. Osim standardizacije, inovacija i podizanja kvalitete, i okrupnjavanje postaje značajan element porasta konkurentnosti na međunarodnom tržištu.

Posljednjih godina se kontinuirano povećava vrijednost imovine i ostvareni prihod u hotelskim poduzećima, što je prezentirano u nastavku:

Tablica 2. Verižni indeksi kretanja imovine i ostvarenog prihoda hotelskih poduzeća u razdoblju 2014.-2016. godine

Pokazatelj	2014		2015		2016	
	RH	PGŽ	RH	PGŽ	RH	PGŽ
Imovina	1,14	1,21	1,06	1,02	1,09	1,15
Prihod	1,21	0,98	1,13	1,10	1,10	1,12

Izvor: izračun autora prema podacima Amadeus Bureau van Dijk baze podataka.

Iz Tablice 2. proizlazi da se u sve tri promatrane godine, s izuzetkom hotelske industrije PGŽ-a 2013. godine povećala vrijednost imovine, u rasponu od 2% do 21% kao i prihoda, u rasponu od 10% i 21%.

3. Profitabilnost hotelskih poduzeća i pripadajuće djelatnosti

Hotelska industrija, kao i turizam u cjelini spadaju u najkompleksnije gospodarske djelatnosti povezane s nizom odrednica kako na strani ponude, tako i na strani potražnje. Odrednice uspješnosti poslovanja u hotelskoj industriji su istražene u mnogobrojnim studijama, s različitih stajališta i u različitim ekonomijama. Pojedinačne studije su orijentirane prema istraživanju ili pretežno vanjskih odrednica iz šireg ili užeg okruženja hotelske ponude i potražnje ili pretežno unutrašnjih odrednica i osobitosti, povezanih s upravljačkom politikom poslovnih subjekata u hotelskoj industriji.

U tom se smislu razgraničenje između vanjskih i unutrašnjih odrednica može sagledavati sa stajališta mogućnosti utjecaja upravljačkom politikom poslovnih subjekata.

3.1. Vanjske odrednice profitabilnosti

U vanjske odrednice, kao one na koje se ne može utjecati upravljačkom politikom poslovnih subjekata najčešće se svrstavaju:

- Globalna ekonomska kretanja – uključujući tržišne fluktuacije, poslovne cikluse, kupovnu moć stanovništva, političke promjene i sigurnost;
- Kretanja u financijskom sektoru – promjene kamatnih stopa i s time povezane trendove u investiranju u hotelsku industriju, dostupnost izvora financiranja, ali i odrednice financijskog sektora koje utječu na potrošnju konzumenata u hotelskoj industriji;
- Klimatske odrednice i promjene, kulturološki aspekti – uključujući modne trendove, restriktivnost u propisima i različitim ograničenjima, tehnologiju i infrastrukturu.

Ove odrednice često se sagledavaju i kao (Škuflić i Mlinarić, 2015, str. 482):

- Globalne odrednice - tehnološki noviteti, poslovni ciklus svjetskog gospodarstva, trendovi na svjetskom tržištu outputa, trendovi na svjetskom tržištu inputa;
- Nacionalne odrednice - dostignuti stupanj i brzina razvoja nacionalne ekonomije, - sofisticiranost, veličina i rast domaće potražnje, obrazovni sustav, kvaliteta tržišta rada, razvijenost financijskog tržišta, razvoj infrastrukture i institucija, porezni sustav, sustav deviznog tečaja i promocija zemlje;
- Odrednice pripadajuće industrije - broj sudionika i veličina poduzeća i kupaca, koncentracija, barijere ulaska, tehnologija, strateška (ne) povezanost poduzeća, preuzimanja i spajanja i raspoloživost supstituta.

Ovdje treba uzeti u obzir da su odrednice pripadajuće industrije ujedno takve da na njih poduzeća djelomično utječu svojim upravljačkim politikama, a u širem smislu se to može odnositi i na nacionalne odrednice. Kako je profitabilnost povezana s konkurentnošću, faktori profitabilnosti, kao i konkurentnosti usko su povezani na obje razine, razini nacionalnog gospodarstva i na razini poduzeća (Čižmar, 2007, str. 156).

3.2. Unutrašnje odrednice profitabilnosti

Unutrašnje odrednice su one koje su pod utjecajem poduzeća te ovise o aktivnostima i kvaliteti menadžmenta, kvaliteti organizacijske strukture i ljudskom potencijalu poduzeća. Kao interne odrednice profitabilnosti u smislu takvih na koje poduzeće može utjecati upravljačkom politikom u istraživačkim studijama najviše se ističu: veličina poduzeća, stupanj zaduženosti, produktivnost, izdvajanja za istraživanje i razvoj, profit prethodnih godina, investicije, likvidnost i solventnost (Škuflić i Mlinarić, 2015, str. 482).

U istraživanju koje je provedeno u Portugalu, na uzorku od 253 poduzeća u vremenskom razdoblju od 2002. do 2009., došlo se do zaključka da su veličina, starost, likvidnost, dugoročno dugovanje te

istraživanje i razvoj glavne odrednice koje stimuliraju profitabilnost portugalskih poduzeća dok se rizik navodi kao restriktivna odrednica. Veća i starija poduzeća imaju mogućnost prilagoditi vlastite aktivnosti što u konačnici dovodi do povećanja profita. Likvidnost i mogućnost dugoročnog zaduživanja su se također pokazale kao odrednice koje povećavaju profitabilnost zbog mogućnosti raspolaganja većim iznosima sredstava namijenjenih razvoju poduzeća. Također se došlo do zaključka da poduzeća koje ulažu u istraživanje i razvoj ujedno imaju i menadžment koji je efikasniji od poduzeća koja ne ulažu u taj segment poslovnih aktivnosti pa iz toga proizlazi da je i to odrednica koja dovodi do povećanja profita. (Macas Nunes i Serrasquerio, 2015, str. 51)

Prema istraživanju provedenom u Turskoj došlo se do zaključka da su adekvatnost kapitala i veličina poduzeća najvažnije interne odrednice profitabilnosti u turističkoj industriji. Adekvatnost kapitala je određena sposobnošću poduzeća da apsorbira nastale gubitke, odnosno veći kapital omogućuje veći kapacitet za apsorpciju gubitaka. Također, veća poduzeća imaju dovoljno prihoda za nadoknadu rashoda. Iz navedenog istraživanja proizlazi i nužnost usmjerenja na nove usluge i proizvode veće kvalitete koji trebaju biti ponuđeni u turističkom sektoru. Također, poduzeća bi trebala nuditi proizvode prema zadovoljstvu kupaca te povećati kapitalizaciju smanjenjem troškova. (Moaveni, 2014, str 33.)

Slični su zaključci donijeti i na istraživanju provedenom na grčkim poduzećima. Na uzorku od 134 grčka hotela u razdoblju od 2006. do 2010. godine došlo se do zaključka da veća poduzeća imaju jeftiniji pristup izvorima financiranja te da navedeno bitno utječe na profitabilnost poduzeća u turističkom sektoru. Proces donošenja odluka na razini poduzeća kao i politički procesi na razini države značajno potiču investicijsku aktivnost u turizam. Uz navedeno su bitne odgovarajuće politike izbjegavanja rizika i usvajanje poslovne prakse i tehnike za borbu s recesijom, kao npr. dugoročni ugovori s turističkim agencijama. Država može pomagati poduzećima koja djeluju u turističkom sektoru direktnim subvencijama ili smanjenim PDV–om na turističku djelatnost, čime se pozitivno utječe i na profitabilnost poslovanja. (Agiomirgianakis et al., 2013, str. 16)

3.3. USALI standardi izvještavanja u hotelijerstvu

Značajan čimbenik u vođenju poslovne politike hotelskog poduzeća je odgovarajući sustav izvještavanja koji, s obzirom na kompleksnost hotelskog poslovnog sustava omogućuje odgovarajuću informiranost o svim segmentima poslovanja, a što je preduvjet usmjeravanja poslovne politike prema povećanju profitabilnosti poslovanja. Stoga je u okviru razmatranja internih odrednica profitabilnosti nužno prezentirati općeprihvaćeni standardizirani sustav izvještavanja u hotelijerstvu.

“Uniform System of Accounts for the Lodging Industry“ (USALI), je pojam, koji je 1996. godine uveden u sustav za izvještavanje o rezultatima svjetske hotelske industrije iako su standardi eksternog izvještavanja o internim rezultatima hotela te hotelskih poslovnih sustava postavljeni već 1926. godine pod nazivom “Uniform System of Accounts for Hotels“ (USAH) od strane “Hotel Association of New York City“. Do danas je spomenuti sustav prihvaćen te se široko primjenjuje u teoriji i praksi većine zemalja svijeta na svim kontinentima.

Ovaj sustav izvještavanja je prvenstveno postavljen da bi se pomoglo menadžerima (najprije SAD-a, a nakon toga i ostalima širom svijeta) kako bi se računovodstvene informacije o internim rezultatima temeljile na sustavu prepoznavanja, organizacije, klasifikacije te bilježenja i objavljivanja vrijednosno izraženih podataka na način da se mogu eksterno koristiti i uspoređivati. Temelji se na odredbama IAS-a 14 i SFAS-a 131¹⁴ te predstavlja jedinstven oblik prilagođavanja spomenutih računovodstvenih standarda zahtjevima ove grane djelatnosti. (Peršić i Janković, 2006)

USALI je polazište za osiguravanje transparentnog računovodstvenog sustava izvještavanja kako internih tako i eksternih korisnika gdje je naglasak prvenstveno na izvještavanju internih korisnika. Sustav nudi i određene pogodnosti koje se mogu uklopiti u sustav eksternog izvještavanja zbog ponude specifičnih izvještaja koji se temelje na načelima IAS 1 koji je prilagođen specifičnim zahtjevima eksternih

¹⁴ IAS – International Accounting Standards (Međunarodni računovodstveni standardi)

SFAS – Statement of Financial Accounting Standards

korisnika u hotelijerstvu te se mogu primijeniti ako nisu u suprotnosti s važećim propisima zemlje. U Hrvatskoj su na snazi propisane bilančne sheme koje se temelje na IV I VII direktivi Europske unije a razlikuju se od bilančnih shema koje propisuje sustav USALI. U Hrvatskoj praksi eksternog izvještavanja standardna je primjena propisanih shema pa se stoga eksterni izvještaji po USALI standardima u pravilu sastavljaju kao dopunski izvještaji. (Peršić i Janković, 2006)

USALI standardi izvještavanja u osnovi predstavljaju temeljitiju razradu SFAS-a 131 zbog toga što se kao predmet izvještavanja definiraju "operativni segmenti", a oni najčešće imaju karakter troškovnih ili profitnih centara odgovornosti, ali također odražavaju specifičnosti poslovnih procesa te aktivnosti u poslovnim sustavima hotela. Operativni segmenti se pojavljuju kao dijelovi poslovnog sustava hotela bez pravne osobnosti koji čine zaokruženu cjelinu koja treba osigurati informacije o relevantnim troškovima i prihodima te rezultatu. Koncept USALI sustava je tako napravljen da se osigura da se istovrsne poslovne promjene sažmu po zadanim kriterijima te usmjeravaju u 32 standardizirana izvještaja koji predstavljaju raščlanjene dijelove računa dobiti i gubitka. Odabir i odluka o tome koji će se od navedenih izvještaja uvesti u poslovnu praksu hotela ovisi o informacijskim zahtjevima menadžmenta te o aktivnostima izvođačkog sustava hotela. U okviru centara odgovornosti moguće je kontrolirati prihode, troškove i interne rezultate te osigurati informacijsku osnovicu za ocjenjivanje odgovornog menadžera. U hotelskom poslovnom sustavu, uz primjenu iste metodološke osnove, mogu se izraditi novi izvještaji te ostvariti povezanost tih izvještaja s računom dobiti i gubitka (Peršić i Janković, 2006).

Od davne 1926 godine pa do danas, USALI standardi su doživjeli 11 izdanja. U 9. izdanju iz 1996.g. se pojam Hotels zamjenjuje s pojmom Lodging Industry, pa se od tada zapravo govori o hotelskoj industriji. Posljednje, 11. izdanje primjenjuje se od 2015. godine. (Janković i Poldrugovac, 2015).

3.4. Pokazatelji profitabilnost hotelskih poduzeća u RH i PGŽ

Profitabilnost se mjeri dovođenjem u odnos različitih kategorija rezultata s imovinom, prihodom i/ili kapitalom. Rezultat koji se

najčešće koristi u analizama kreće se od dodane vrijednosti (EVA), neto dobiti, bruto dobiti, do EBIT-a (dobiti prije odbitka kamata) i EBITDA (dobiti prije odbitka kamata i amortizacije), uz varijante rezultata iz svih ili samo poslovne aktivnosti. Uspješnost se u širem smislu često sagledava i kao aktivnost u smislu brzine pretvaranja imovine u prihod. Hotelska industrija zbog visoke vrijednosti fiksne imovine spada u granu kod koje se ne očekuje, ali je poželjno brzo pretvaranje imovine u prihod, te se to smatra polazišnom indicijom uspješnosti.

U Tablici 3 su prezentirani podaci o ostvarenom prihodu, imovini i neto dobiti hotelskih poduzeća u Republici Hrvatskoj i PGŽ za 2016. godinu. Podaci iz Tablice 3 ukazuju na podjednak, ali ipak nešto viši udjel hotelskih poduzeća PGŽ-a u imovini (16,6%), nego u prihodima ukupne hotelske industrije (14,4%). To znači i da je brzina pretvaranja imovine u prihode nešto sporija u PGŽ-u (5,2 godine) nego u RH (4,5 godina). Najveću vrijednost imovine očekivano imaju velika poduzeća, ali je udjel vrlo velikih u ukupnoj imovini na razini Hrvatske viši (37%), nego u PGŽ-u (22%). Velika hotelska poduzeća u PGŽ-u imaju u prosjeku osjetno (za 32%) veću vrijednost imovine nego na razini Hrvatske, ali njome ne ostvaruju razmjerno veće prihode.

Tablica 3. Podaci o prihodima, imovini i neto dobiti hotelskih poduzeća za 2016. godinu (u tis. EUR-a)

Kategorija poduzeća	Prihod		Imovina		Neto dobit	
	Ukupno	Prosjek	Ukupno	Prosjek	Ukupno	
Vrlo velika	541.423	18.047	2.331.083	77.703	60.953	
Velika	481.048	12.335	2.409.872	61.792	42.663	
Srednja	307.109	1.269	1.355.926	5.603	- 6.781	
Mala	65.231	166	232.220	591	2.813	
Ukupno RH	1.394.811		6.329.101		99.648	
Vrlo velika	57.261	19.087	227.438	75.813	1.821	
Velika	99.218	12.402	651.672	81.459	- 6.479	
Srednja	37.721	1.347	147.402	5.264	- 1.072	
Mala	6.832	139	22.589	461	337	
Ukupno PGŽ	201.032		1.049.101		- 5.393	

Izvor: izračun autora prema podacima u Amadeus Bureau van Dijk bazi podataka

Dok su u promatranoj godini na razini Hrvatske samo srednje velika hotelska poduzeća ostvarila neto gubitak, u PGŽ-u su negativno poslovala i velika poduzeća. I ukupan rezultat na razini hotelske industrije PGŽ-a je negativan. PGŽ je negativno poslovao i 2015. i 2014. godine, dok je zadnja pozitivna godina sa stajališta ostvarene bruto dobiti bila 2013. godina.

Tablica 4. Odabrani pokazatelji profitabilnosti hotelskih poduzeća u RH i PGŽ te na razini ukupnog gospodarstva u razdoblju 2013.-2016. godine (%)

Pokazatelj	2013		2014		2015		2016	
	RH	PGŽ	RH	PGŽ	RH	PGŽ	RH	PGŽ
Bruto profitna marža	0,97	7,61	6,84	1,61	11,45	1,48	11,46	1,31
Prinos na imovinu (ROA)	0,19	1,70	1,39	0,29	2,49	0,29	2,52	0,25
Prinos na kapital (ROE)	0,49	2,93	3,46	0,55	6,34	0,57	6,81	0,53
Ukupno gospodarstvo RH – svi poduzetnici								
Bruto profitna marža	1,32		2,25		3,77		4,90	
Prinos na imovinu (ROA)	0,76		1,30		2,21		2,90	

Izvor: Za ukupno gospodarstvo: FINA: Analiza financijskih rezultata poduzetnika RH u 2016. godini i 2014. godini. Za hotelsku industriju: izračun autora prema podacima Amadeus Bureau van Dijk baze podataka.

Na razini Hrvatske hotelska industrija je 2016. i 2015. godine poslovala pozitivno, a 2013. i 2012. godine negativno. No, kako je bruto dobit uvećana za kamatne rashode (EBIT) pozitivna na obadvije razine promatranja u posljednje četiri godine, može se zaključiti da su upravo troškovi tuđeg kapitala stavka koja značajan broj hotelskih poduzeća dovodi u gubitak. U Tablici 4 su prezentirani odabrani pokazatelji profitabilnosti, koristeći EBIT u razdoblju od 2013. do 2016. godine.

Prema pokazateljima prezentiranim u Tablici 4 se vidi da se za ukupno gospodarstvo u promatranom razdoblju pokazatelji profitabilnosti iz godine u godinu povećavaju, dok se u hotelskoj industriji povećavaju

samo na razini Hrvatske. Na razini PGŽ vrijednosti pokazatelja unutar promatranog razdoblja variraju, ali su svi osjetno niži u posljednjoj u odnosu na prvu promatranu godinu i svi su niži od pokazatelja na razini Hrvatske. Može se zaključiti da je profitabilnost hotelskih poduzeća na razini Hrvatske prema pokazatelju bruto profitne marže viša od ukupnog gospodarstva, ali ne i prema prinosu na imovinu. PGŽ prema pokazateljima profitabilnosti značajno zaostaje u odnosu na nacionalnu razinu hotelske industrije, a u posljednje tri godine i u odnosu na ukupno gospodarstvo.

4. Model profitabilnosti hotelskih poduzeća u RH i PGŽ

Model koji omogućuje usporedbu odrednica profitabilnosti hotelskih poduzeća u Primorsko-goranskoj županiji u odnosu na Republiku Hrvatsku oblikovan je metodom višestruke regresije. Zasnovan je na podacima dostupnim temeljem financijskih izvještaja, te kao takav zahvaća unutrašnje odrednice profitabilnosti.

4.1. Uzorak i korištene varijable

U okviru provedenog istraživanja preuzeti su financijski podaci dostupni u Amadeus Bureau van Dijk bazi podataka. Navedena baza sadrži financijska izvješća poduzeća diljem Europe. Podaci su prikupljeni za poduzeća koja se bave djelatnošću pružanja usluga smještaja (NACE 5510: Hotels and similar accommodation) u Hrvatskoj za 2015. godinu. Iako je navedena baza jedna od najboljih baza za europska poduzeća, iz uzorka su izostavljena poduzeća koja nemaju podatke o ukupnoj imovini, ostvarenom prihodu i prodaji, te broju zaposlenika. U tablici 5. dan je prikaz poduzeća iz uzorka po veličini u Primorsko-goranskoj županiji i Hrvatskoj.

Istraživanje je fokusirano na mikroekonomske odrednice profitabilnosti poduzeća koje su pod utjecajem samog poduzeća i prvenstveno ovise o kvaliteti menadžmenta i ljudskih potencijala, strukturi imovine, prihoda i troškova i organizacijskoj strukturi poduzeća. Za zavisnu varijablu koja označava profitabilnost poduzeća uzet je povrat na imovinu prije plaćanja poreza (ROA).

Tablica 5. Prikaz poduzeća iz uzorka po veličini u Primorsko-goranskoj županiji i Hrvatskoj

Veličina poduzeća	PGŽ	Hrvatska
Mala	26	214
Srednja	19	161
Velika	11	59
Ukupno	56	434

Izvor: Izračun autora prema podacima u bazi

Dodatno je ispitana i alternativna mjera profitabilnosti na način da se za zavisnu varijablu uzima profitna marža (PM). Za nezavisne (eksplanatorne) varijable uzete su novčani tijek u odnosu na prihode (CFOR), koeficijent obrtaja ukupne imovine (NAT), produktivnost zaposlenika (PROD), omjer samofinanciranja (SOLR), veličina poduzeća izražena kao prirodni logaritam ukupne imovine (VELIČINA) i starost poduzeća (STAROST). Očekuje se da će profitabilnija poduzeća imati viši udio novčanog tijeka u odnosu na ostvarene prihode, kao i viši koeficijent obrtaja ukupne imovine. Isto tako, veća profitabilnost očekuje se u poduzećima s većom produktivnošću zaposlenih te višim udjelom vlastitih sredstava u ukupnoj imovini.

Tablica 6. Pregled i objašnjenje korištenih varijabli u istraživanju

Variable	Opis
ROA	(Dobit prije plaćanja poreza / Ukupna imovina) * 100
PM	(Dobit prije plaćanja poreza / Ukupan prihod) * 100
CFOR	(Novčani tijek / Ukupan prihod) * 100
SOLR	(Vlastiti kapital / Ukupna imovina) * 100
PROD	Ukupan prihod / Broj zaposlenika
NAT	Ukupan prihod / Ukupna imovina
VELIČINA	Prirodni logaritam ukupne imovine poduzeća
STAROST	Broj godina od osnutka poduzeća

Izvor: Prema Amadeus Bureau van Dijk bazi

Za aproksimaciju veličine poduzeća uzet je prirodni logaritam ukupne imovine za koji se pretpostavlja pozitivan utjecaj na profitabilnost,

obzirom da veća poduzeća imaju lakši pristup kapitalu i mogu se osloniti na ekonomiju obujma. Konačno, u radu se analizira i utjecaj starosti poduzeća mjerenom brojem godina od osnutka poduzeća. Obzirom na prethodna istraživanja, očekuje se da će starija poduzeća zbog poznate reputacije ujedno biti i profitabilnija poduzeća. Pregled korištenih varijabli i način njihovog izračuna prikazan je u tablici 6.

4.2. Metodologija

Empirijsko ispitivanje odrednica profitabilnosti poduzeća u okviru hotelske djelatnosti je provedeno primjenom metode višestruke regresije. Opći oblik modela višestruke regresije se može pisati na sljedeći način (Bahovec i Erjavec, 2009):

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_k) + \varepsilon \quad (1)$$

gdje je y zavisna, regresand, endogena ili output varijabla, dok su $x_1, x_2, \dots, x_k$ nezavisne, regresorske, egzogene ili input varijable. Varijabla ε izražava slučajna odstupanja od funkcionalnog odnosa. Pretpostavi li se da je veza između y i $x_1, x_2, \dots, x_k$ linearna, model (1) se može pisati:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_j x_j + \dots + \beta_k x_k + \varepsilon \quad (2)$$

U gornjoj jednadžbi $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_k$ su parametri varijabli, a ε predstavlja slučajnu varijablu, odnosno grešku relacije. Polazne pretpostavke koje moraju biti ispunjenje u primjeni modela višestruke linearne regresije su: a) veza između zavisne varijable i skupa nezavisnih varijabli mora biti linearna; b) regresorske varijable su nestohastičke, odnosno nezavisne su o greškama relacije $\varepsilon_i, i = 1, \dots, n$; c) greške relacije su međusobno nezavisne, identično i normalno distribuirane slučajne varijable s očekivanom vrijednosti nula i varijancom σ^2 (pretpostavka nepromjenjivosti ili homoskedastičnosti varijance); d) varijable x_i su

međusobno ortogonalne tj. nekorelirane.¹⁵ Sukladno navedenom, empirijska analiza može se izraziti putem sljedećih jednažbi:

$$ROA = \beta_0 + \beta_1 CFOR + \beta_2 SOLR + \beta_3 PROD + \beta_4 NAT + \beta_5 VELICINA + \beta_6 STAROST + \varepsilon \quad (3)$$

$$PM = \beta_0 + \beta_1 CFOR + \beta_2 SOLR + \beta_3 PROD + \beta_4 NAT + \beta_5 VELICINA + \beta_6 STAROST + \varepsilon \quad (4)$$

gdje se profitabilnost poduzeća ispituje putem alternativnih mjera profitabilnosti. Prva mjera profitabilnosti se odnosi na povrat na imovinu poduzeća (*ROA*), dok se druga mjera odnosi na profitnu maržu poduzeća (*PM*). Navedene varijable predstavljaju zavisne varijable modela. Kao eksplanatorne, nezavisne varijable u obzir su uzeti novčani tijek u odnosu na ostvareni prihod – *CFOR*, omjer samofinanciranja – *SOLR*, produktivnost zaposlenika – *PROD*, koeficijent obrtaja ukupne imovine – *NAT*, veličina poduzeća – *VELIČINA* i starost poduzeća – *STAROST*) s parametrima $\beta_1, \dots, \beta_K$ koje je potrebno procijeniti modelom.

4.3. Rezultati

U tablici 7. prikazane su procjene modela na temelju uzorka hotelskih poduzeća koja posluju u Primorsko-goranskoj županiji, dok su procjene modela na uzorku hotelskih poduzeća iz cijele Hrvatske prikazane u tablici 8.

U obje tablice se profitabilnost najprije ispituje tako da se za zavisnu varijablu uzima povrat na imovinu - *ROA* (Model 1). Potom se profitabilnost ispituje na način da se za zavisnu varijablu uzima profitna marža – *PM* (Model 2). Također, provođenjem White-ovog testa za ispitivanje prisutnosti heteroskedastičnosti, utvrđeno je postojanje heteroskedastičnosti u provedenim modelima. Iz tog razloga su prikazani modeli s korigiranim standardnim pogreškama parametara modela primjenom White-ove korekcije standardnih pogrešaka (engl. *White's heteroscedasticity-corrected variances and standard errors*).

¹⁵ Detaljnije u Bahovec, Erjavec (2009), str. 118-119.

Tablica 7. Odrednice profitabilnosti hotelskih poduzeća u Primorsko-goranskoj županiji

VARIJABLE	ROA (1)	PM (2)
CFOR	0.119** (0.053)	0.816*** (0.123)
SOLR	0.030 (0.028)	0.059 (0.054)
PROD	0.022 (0.024)	-0.054 (0.046)
NAT	6.426*** (1.612)	4.090** (1.639)
VELIČINA	0.265 (0.549)	-0.957 (1.013)
STAROST	-0.071 (0.125)	-0.015 (0.137)
Konstanta	-4.151** (1.753)	-13.179*** (4.259)
Br. poduzeća	48	47
R2	0.539	0.684

Izvor: Izračun autora

Napomena: statistička signifikantnost varijabli: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Rezultati pokazuju da novčani tijek u odnosu na ostvarene prihode značajno utječe na kretanje profitabilnosti i to na razini signifikantnosti od 1% i 5%. Temeljem navedenog može se zaključiti da poduzeća koja ostvaruju veći novčani tijek imaju veću rezervu sigurnosti što je od posebne važnosti u recesijskom razdoblju kada velik broj poduzeća ima problema s naplatom potraživanja. Omjer samofinanciranja je pozitivno povezan s kretanjem profitabilnosti, ali samo na razini poduzeća iz cijele Hrvatske, iz čega se može zaključiti da poduzeća koja veći dio imovine financiraju iz vlastitih izvora ostvaruju veću profitabilnost. Navedeno bi se moglo objasniti činjenicom da manje zadužena poduzeća imaju niže troškove povezane s zaduživanjem te im ostaje više dobiti na raspolaganju u odnosu na poduzeća u čijoj strukturi kapitala prevladavaju tuđi izvori financiranja.

Tablica 8. Odrednice profitabilnosti hotelskih poduzeća u Republici Hrvatskoj

VARIJABLE	ROA (1)	PM (2)
CFOR	0.129*** (0.033)	0.646*** (0.067)
SOLR	0.113*** (0.028)	0.091*** (0.023)
PROD	0.019* (0.010)	-0.015 (0.017)
NAT	0.986** (0.458)	1.518** (0.644)
VELIČINA	-0.991*** (0.268)	-1.001** (0.420)
STAROST	-0.036 (0.053)	-0.019 (0.117)
Konstanta	-4.251** (1.724)	-11.401*** (2.433)
Br. poduzeća	384	382
R2	0.227	0.446

Izvor: Izračun autora

Napomena: statistička signifikantnost varijabli: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Varijabla koja mjeri produktivnost rada nije pokazala značajan utjecaj na kretanje profitabilnosti, izuzev u slučaju kada se analiza odnosi na hotelska poduzeća u cijeloj Hrvatskoj i to kada se kao zavisna varijabla razmatra povrat na imovinu (ROA). Značajnim se pokazao i koeficijent obrtaja ukupne imovine što potvrđuje da poduzeća s većim obrtajem imovine ostvaruju višu profitabilnost. Suprotno očekivanjima, veličina poduzeća mjerena ukupnom imovinom ima negativan utjecaj na kretanje zavisne varijable što navodi na zaključak da manja hotelska poduzeća ostvaruju višu profitabilnost. Međutim, navedeni rezultati nisu značajni u analizi koja uključuje samo poduzeća koja posluju u Primorsko-goranskoj županiji. Konačno, varijabla koja označava starost poduzeća nije se pokazala značajnom niti za hotelska poduzeća koja pružaju usluge smještaja u Primorsko-goranskoj županiji niti na razini hotelskih poduzeća Hrvatske.

5. Zaključak

Svrha istraživanja odrednica profitabilnosti je usmjeravanje politika na različitim razinama prema povećanju uspješnosti i konkurentnosti. Interni sustav izvještavanja standardiziran u hotelskoj industriji preduvjet je mogućnosti učinkovitog utjecaja na te odrednice. Za hotelska poduzeća to je osobito važno s obzirom na ulogu koju hotelska industrija ima u okviru turizma. Ovo osobito vrijedi za izrazito turističke zemlje kao što je Hrvatska, a posebice za primorske regije.

Profitabilnost hotelske industrije u Hrvatskoj viša je od profitabilnosti ukupnog hrvatskog gospodarstva, a što nije slučaj s hotelskim poduzećima u Primorsko-goranskoj županiji. I trendovi kretanja profitabilnosti u PGŽ su nepovoljni, što ukazuje na nužnost restrukturiranja na svim razinama, pogotovo što ovako nepovoljne trendove prati stalan rast ulaganja u hotelsku industriju i prihoda koje ona ostvaruje.

Unutrašnje odrednice profitabilnosti koje se mogu istražiti s obzirom na dostupnost podataka vrlo su brojne, a u ovom radu su istražene: novčani tijek u odnosu na prihode, koeficijent obrtaja ukupne imovine, produktivnost zaposlenika, veličina poduzeća i starost poduzeća. To su ujedno i varijable koje se najčešće ispituju u istraživanjima unutrašnjih odrednica profitabilnosti.

Višestruka regresija primijenjena za dvije varijable profitabilnosti, prinos na imovinu i profitnu maržu, pokazala je da su za obadvije varijable pozitivno povezane i statistički značajne odrednice: novčani tijek u odnosu na prihode, omjer samofinanciranja i koeficijent obrtanja ukupne imovine. Samo na nacionalnoj razini i samo za jednu varijablu profitabilnosti i produktivnost zaposlenika se pokazala statistički značajnom odrednicom. Veličina poduzeća se pokazala statistički značajnom, ali negativno povezanom varijablom s profitabilnosti poduzeća na razini PGŽ-a, što je suprotno od rezultata istraživanja predstavljenih u recentnim studijama. Suprotno očekivanjima, starost poduzeća se nije pokazala statistički značajnom odrednicom profitabilnosti poduzeća. Iz navedenog proizlazi da su promjene u hotelskoj industriji vrlo dinamične, da zahtijevaju brza prilagođavanja, te da veća i starija poduzeća ne ostvaruju nužno višu profitabilnost. S

obzirom na aktualne podatke, posebno u PGŽ-u samo mala i vrlo velika poduzeća ostvaruju pozitivan financijski rezultat.

Reference

1. Agiomirgianakis G. M., Magoutas A. I. i Sfakianakis, G. (2013) Determinants of Profitability in the Greek Tourism Sector Revisited: The Impact of the Economic Crisis, *Journal of Tourism and Hospitality Management*, Vol. 1, No. 1, str. 12-17. Dostupno na: http://jthmnet.com/journals/jthm/Vol_1_No_1_December_2013/2.pdf [20. prosinca 2017.]
2. Amadeus Bureau van Dijk baza podataka.
3. Bahovec, V. i Erjavec, N. (2009) *Uvod u ekonometrijsku analizu*. Element: Zagreb.
4. Čižmar, S. (2007) Konkurentnost hotelske industrije Hrvatske, *Acta turistica*, Vol. 19, No. 2, str. 150-181. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/76326> [15. siječnja 2018.]
5. DZS (2017) Statistički ljetopis 2017. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf
6. Financijska agencija (2017) Financijski rezultati poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske u 2016. godini, Zagreb.
7. Financijska agencija (2015) Financijski rezultati poslovanja poduzetnika Republike Hrvatske u 2014. godini, Zagreb.
8. Janković, S. i Poldrugovac, K. (2015) Benchmarking: prepoznavanje najbolje prakse v hotelirstvu / Benchmarking: potraga za najboljom praksom u hotelijerstvu, u *Spremljanje in primerjava dosežkov hrvatskih in slovenskih hotelov / Pračenje i usporedba rezultata hrvatskih i slovenskih hotela* (ed. Ivanković, G. i Jerman, M.), Založba Univerze na Primorskem: Koper, str. 7-28. Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/855629.CB_monografija_hrv_i_slo.pdf [10. siječnja 2018.]
9. Macas Nunes, P. i Serrasquerio, Z. (2014) Profitability determinants of Portuguese knowledge – intensive business services: empirical evidence using panel data models, *Applied Economics Letters*, Vol. 22, No. 1, str. 51–56. Dostupno na: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504851.2014.925041?scroll=top&needAccess=true> [20. prosinca 2017.]
10. Ministarstvo turizma, Turistički promet u studenom 2017. Dostupno na: http://www.mint.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//180111_stat_11.pdf

11. Moaveni, G. (2014) *Determinants of profitability in tourism industry: Evidence from Turkey*. Institute of Graduate Studies and Research in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Master of Science. Eastern Mediterranean University: Gazimağusa, North Cyprus.
 12. Narodne novine, <http://narodne-novine.nn.hr/default.aspx>
 13. Peršić, M. i Janković, S. (2006) *Menadžersko računovodstvo hotela*. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija.
 14. Priopćenje DZS od 23.05.2017.,
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/09-02-04_01_2016.htm
 15. Priopćenje DZS od 8.05.2017.,
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/11-01-01_01_2017.htm
 16. Škuflić, L. i Mlinarić, D. (2015) Mikroekonomske determinante profitabilnosti hrvatske hotelske industrije, *Ekonomski pregled*, Vol. 66, No. 5, str. 477-494.
 17. Hrvatska gospodarska komora, Turizam u 2016. godini,
<https://www.hgk.hr/s-turizam/turizam-u-2016>
-

PROFITABILITY DETERMINANTS OF HOTEL COMPANIES - COMPARATIVE ANALYSIS OF PRIMORSKO-GORANSKA COUNTY AND THE REPUBLIC OF CROATIA

Mira Dimitrić, PhD
University of Rijeka
Faculty of Economics and Business Rijeka
mira.dimitric@efri.hr

Ivana Tomas Žiković, PhD
University of Rijeka
Faculty of Economics and Business Rijeka
ivana.tomas.zikovic@efri.hr